

VÖRÖS BOLDIZSÁR

Napok, emlékek — naplók, emlékiratok

Kérdések és válaszok Francsics Károly visszaemlékezései kapcsán

FRANCICS KÁROLY veszprémi borbélymester 1864-ben, többek között, ezt jegyezte fel naplójírói-emlékírói tevékenységéről: „1846 elején, az unalmas, zordon napokban naplót kezdék írni. [...] Midőn már elkezdett naplómát jóval egy esztendőn túl folytattam, s töltöttem meg mindenféle haszontalan tárgyakkal, 1847 nyári holdnapjaiban jutott eszembe, hogy Veszprém-ben létemnek 20-ik éve lejárt. Midőn ez eszembe ötlött, néhány hetek leforgása alatt azon gondolatra vetemedtem, hogy eltelt 20 éveim minő lejárását leírom. Nem is soká haboztam, hanem bőséggel szerezvén papírost, csakhamar hozzáfogtam az új íráshoz, s így írtam naplót is, 20 éveimet is.

Húsz éveim leírásával talán úgy két esztendeig foglalatostkodtam, melyet midőn gondolatom szerint elvégezék, párszor átolvastam, s minekutána azt mindannyiszor helytelennek találtam, újra kezdtem leírni. Határtalan béketűréssel, sok javításokkal megtoldva írtam le másodszor is. Melyet midőn 1851-ik év április 13-án, virágvasárnapján bevégeztem, újra átolvastam néhányszor, s minekutána azt az elsőnél jobbnak találtam, Georgi Lajos könyvkötő által beköttettem. Később, 1854-ben ezt sem helyeselvén, harmadszor is újra kezdtem írni, és oly szorgalommal írtam, mintha nem tudom, mi nagy munkát akarnék a világ eleibe állítani.

S mellette egy egész évvel előbb elkezdett naplóm is folytatám”.¹

A Francsics szerint többszörösen újraalkotott szöveg közzététele kapcsán mindenképpen felvetődik a kérdés: hogyan, milyen forrásként hasznosíthatja ezeket az írásokat a történetés? Általánosabb érvennyel: a személyes dokumentumokat — köztük a naplókat, emlékiratokat — miként tudják kiaknázni a múlt kutatói? S miként változtak a történetészek eljárásai e vonatkozásokban a 19–20. század folyamán?

Benda Gyula szerint a 19. században egyetemi tantárggyá és tudománnyá szerveződő történetírás elsősorban a politikára, a nemzeti történelem jelentős politikai eseményeire építette fel a múlt ismeretét. A visszaemlékezések, naplók fontosságát ekkor elsősorban az határozta meg, hogy szerzőik milyen szerepet játszottak a politikai történetben, mennyire voltak jelentős személyek. Az emlékezések, naplók felhasználásánál az elsődleges vagy kizárólagos cél az volt, hogy ezeknek a segítségével az eseménytörténet tényeit alkossák meg, s jobban megvilágítsák a történéseket. Ehhez pedig szigorú forráskritikára volt szükség. A politikatörténet mellett viszont a

¹ Francsics Károly visszaemlékezései. Sajtó alá rend., (Szerk. Hudi József). Pápa, 2001. 107–108. A szöveg keletkezésének időpontjáról ld. Hudi József: Bevezetés. In: Francsics Károly visszaemlékezései i. m. 13. — E munkám előadásként elhangzott a Francsics Károly visszaemlékezései c. kötet bemutatóján, 2001. szeptember 27-én.

legtöbb nemzeti historiográfiában, így a magyarban is, marginális volt a „családi élet” vizsgálata, a művelődéstörténeti érdekességek feltárása; gyakran amatőrök, történelemkedvelő dilettánsok művelték.

A 20. század elejétől számos kísérlet született a történetírás megújítására, a társadalomtudományok közé emelésére. Ezek leghatásosabb formái az 1950-es évektől a számszerű mérésre épültek. A közember élete, világa számszerű átlagként került be a történettudományba. A történeti demográfia a családrekonstrukció módszerével képes volt mémi a családi élet jelenségeit: megállapította az átlagos házassági kort, a gyermekszámot, a háztartások és családok létszámát, összetételét. A kollektív életrajz, a proszopográfia segítségével meg lehetett ismerni a különböző csoportok jellemzőit: átlagos életpályák, tipikus karrierok rajzolódtak ki. Az egyénekről összegyűjtött adatok mindenkor felolvadtak a nagy csoportátlagokba. A mérhetőség szempontjai sokáig uralkodtak a mentalitástörténetben is: virtuális könyvtárak, olvasók és a könyvek száma képezték a vizsgálatok tárgyát. A történészek a társadalomtudományokból átvett vagy saját maguk által kialakított átfogó vagy középszintű elméletek segítségével magyarázták a mennyiségi változásokat, az átlagok eltérését.

Az 1980-as évektől vált világossá az, hogy változás készül a legtöbb történetírói műhelyben. Az elbeszélés, a történet visszanyerte jogait, az egyén így nemcsak mint egy nagyobb egység része lehet érdekes, hanem önmagában is. A kialakuló történeti antropológia, a német *Alltagsgeschichte*, az olasz *microstoria* mind e fordulat jelei, válaszkísérletek a „társadalomtudományos történelem” válságára. Egyre több történésznek lett a célja az emberek mindennapi tevékenységének, tárgyi világának, „életvilágának” megragadása, leírása, elemzése.

Az elemzés szempontjai is lényegesen megváltoznak. A gazdaság- és társadalomtörténet az 1930-as évektől elsősorban arra törekedett, hogy egyértelmű, világosan meghatározható és lehetőleg számszerűen is megragadható fogalmakkal közelítsen a múlthoz. A múlt szereplői által használt bizonytalan társadalmi megjelölések helyett pl. a szociológia tudományos fogalmaival kísérte meg leírni a 19. század társadalmát. A 20. század végén már széles körben elfogadott volt az a szemlélet, hogy a múltbeli társadalmakat a saját világukban kell megérteni. Nemcsak az lehet tehát érdekes, hogy a legkorszerűbbnek számító tudomány segítségével alkosson a kutató városfogalmat, hanem az is lényeges, hogy a vizsgált korban élő ember számára mit jelentett a „város”, a falusi embernek milyen élményt jelentett bemenni oda. A múlt megmagyarázása mellett és ahelyett a múlt megértése vált fontossá. A megélt történelem, a történeti tapasztalat kutatása vált így érdekessé.

Ebben a szemléletben a napló, a visszaemlékezés igen fontos forrássá vált, de alapvetően módosult a hozzá való viszony. Az események rekonstrukciójára törekvő történetírás a kritika eszközeivel igyekezett megtisztítani az emlékezést a torzításoktól: tehát helyesbíteni az emlékezet tévedéseit, más forrásokkal ellenőrizni a tényeket, felismerni az elfogultságokat stb. Az ezredforduló szemlélete a naplót, a visszaemlékezést szöveggként elemzi, amelyben nem elsősorban a tükrözött események valós képének helyreállítását keresi, hanem a tükrözés jellegzetességeit.

Milyen módon élte át vagy őrizte meg a múltat a visszaemlékező és ebből milyen következtetések vonhatók le a szemléletére vonatkozóan?²

Mindezen összefüggéseket célszerű figyelembe venni Franciscs Károly emlékirataival,³ kiadásukkal, valamint a közzétett szövegek fogadtatásával kapcsolatban is. Amikor 1973-ban édesapám, Vörös Károly *Kis kamorámban gyertyát gyújték* címmel válogatást jelentetett meg a veszprémi borbélymester emlékezéseiből,⁴ a kötetet elsőként Bor Ambrus ismertette a *Könyvvilágban*,⁵ majd Cseres Tibor az *Élet és Irodalom* hasábjain. Érdemes idézni Cserest: miként látta az író Franciscs és naplójának emlékiratainak kapcsolatát, ezek jelentőségét a borbélymester életében: „Franciscs katolikusnak született, de nem volt templomjáró. A napló kárpótolta a gyónásért. Olyan örömet okozott, mely a gyónás korlátozott közlési és dokumentálódási lehetőségét meghaladta. Hiszen minden híven végzett és őszinte napló egyébként is sokkal több gyónásos vallomástételnél. Folyamatos elemzése a léleknek, büntület nélküli és feloldozást sem igénylő. A magát szüntelenül analizáló lélek sanyarú körülmények között is szabad és független tud maradni általa.

S azért érdemes olvasni Franciscs kinyomtatott naplóját, mert belőle ezt a pszichoanalízis feltalálása előtti plebejus polgári önelemzést figyelhetjük meg egyetlen életsors hosszán.”⁶ Franciscs emlékiratainak irodalmi vonatkozásairól pedig így írt, a kötetet ismertetve, Fenyő István az *Irodalomtörténeti Közlemények* 1974. évi 2. számában: „ahol — a fejlődés eredményeként — a személyes élet értéke megnő és a történetiség igénye jelentkezik, ott az irodalmi formálás törekvése is előbb-utóbb felbukkan (ha mégoly alacsony szinten is). Franciscs műve kordokumentum ugyan, de nincs ez utóbbinak egészen híján: számos leíró és jelenetező mozzanata már valamelyest az életképszerű ábrázoláshoz közelíti. De hiszen az életkép műfajának lényege épp az egyénítés nélküli tipizálás és gyors célratörés, míg Franciscs munkája éppenséggel egy egyéni életet tár fel, s oly hosszadalmasan, akkurátus pontossággal, hogy a kötet szerkesztője hat kötetből válogatta ki a maga így is majd harmincíves anyagát! Mindez igaz — de épp azért, hogy a műből végig hiányzik az írói szelekció, s Franciscs mindent megír, ami vele, általa, körülötte történt, az egyéni jelleg elhalványodik, a maga általánosságában-átlagosságában típusfordozóvá válik. S a célratörés? Nagyarányú kötet a mű, de megannyi anekdotikus elem, apró történet, életből kottázott jelenet együttese, hozzá éppoly kötetlenül, csapongó kanyarulatokkal áll össze mint az élet-

² Benda szerint a történetírás változása egyben azt is jelenti, hogy a múlt tudománya közelebb kerül az antropológiához, a néprajzhoz. Számos megnevezés jelöli az új törekvéseket: történeti antropológia, mikrotörténet, a mindennapok története stb. Ld. minderről: BENDA Gyula: Bevezetés. In: „Naplójegyzetei Krasznay Péter kemecsei lakosnak...” Visszaemlékezések 1830–1861. (A szöveget gond. Forrai Ibolya–Árva Judit. Bev., a névmutatót összeáll. Benda Gyula). Bp. 1998. 7–8.

³ Ld. ehhez: VÖRÖS Károly: Bevezető. In: Franciscs Károly: *Kis kamorámban gyertyát gyújték*. (Vál., sajtó alá rend. Vörös Károly). Bp. 1973. 15. Vörös Károlynak Franciscsral foglalkozó írásaihoz ld. Vörös Károly (1926–1996) életművének bibliográfiája. (Összeáll. Vörös Boldizsár) = *Történelmi Szemle* 38 (1996) 421–450. passim. — Vörös Károly történetírói munkássága. (Válogatás.) In: *A pesti polgár. Tanulmányok Vörös Károly emlékére*. (Szerk. Gyáni Gábor–Pajkossy Gábor). Debrecen 1999. 227–233. passim.; HUDI József: i. m. 13.

⁴ Ld. a 3. jegyzetet.

⁵ BOR Ambrus: „Kis kamorámban...” = *Könyvvilág* 18 (1973) 4. sz. 3. Vö. még: *A magyar irodalom és irodalomtudomány bibliográfiája 1971–1975*. (Szerk. Pajkossy György). I. Bp. 1989. 486.

⁶ CSERES Tibor: *Naplót írni. Élet és Irodalom* 17 (1973) 24. sz. 15.

kép, s éppoly alakítatlanul, »egy az egyben« adva vissza az élőbeszéd nyers, valós ízeit. Jelezve, hogy — Francsics aligha olvasta a reformkori divatlapok kedvelt közleményeit! — az életkép műfajának létrejöttéhez miként alakult náhunk ekkor az igény és az olvasói bázis. Hozzásegítve egyszersmind a mai közönséget ahhoz is, hogy közvetlenül tanulmányozhassa az irodalmiságon imeni, irodalom alatti irodalmiságot: a leírásból olykor megszülető írás geneziséét, az írásmű elemi formáit, a dialógusszerkesztés, a történetalakítás népi kezdeteit.⁷

Cseres Tibor és Fenyő István több mint negyedszázada közzétett ismertetéseit, azok szempontjait érdemes idézni ma is — immár Francsics Károly újabban előkerült és Francsics Károly visszaemlékezései címmel 2001-ben megjelentetett emlékiratainak⁸ kapcsán is. A naplók és emlékiratok történeti forrásokként való hasznosításánál azonban, az eddig ismertetett megközelítésmódok mellett, nem hagyhatók figyelmen kívül az újabb pszichológiai vizsgálatok eredményei sem. Gyáni Gábor szerint: ha igaz az a pszichológiai megfigyelés, mely szerint az egyéni emlékezés folyamata az idő előrehaladtával párhuzamosan nem veszít számottevően teljesítőképességéből, akkor nincs okunk azt feltételezni, hogy az idős emberek újraélt élményei kevésbé valószínűek, mint a naplók közel egyidejű tanúságtételei. Az észlelés során és az azt követő rövid: néhány percig tartó idő határain belül az emlékezés fotografikus jellegű, ám ezután nyomban beindul a tapasztalati tények szelektálása és szerkesztése. (Sőt, újabban már a „vaku emlék” tényszerű megbízhatóságát is mély szkepszissel kezelik a kísérleti pszichológiában.) Ennek eredményei a tartós emléknymok, amelyek később változnak ugyan, de az emlékezést ettől fogva mindig az emléktanyag konstruálása hatja át. Éppen ezért változhat idővel az, amire az egyén a múltból visszaemlékezik.

Az eseményekkel egy időben vagy a megtörténtüket közvetlenül követő időben felidézett és naplóban vagy magánlevélben írásba foglalt élmény egyrészt nem feltétlenül ugyanaz, mint amit erről jóval később, az emlékezés keretében az egyén elmondhat, másrészt nem ugyanaz a történet kerekedik ki belőle. Különbőségük részint az emlékezet kétfajta működési módjából, részint pedig abból fakad, hogy a narratív jelleg kezdetben még nem olyan meghatározó, mint amilyenné utóbb lesz. Egyszerűen azért, mert az események, vagyis az azokról szerzett élmények rendszerezése a tapasztalatszerzés pillanataiban még nem egészen, csak részben történik meg. Később, az emlékezés másfajta perspektívájából előhívott emlékképek ezzel szemben összefüggőbb konstrukcióba rendeződhetnek, ami a céltudatos, vagyis a kívánt emlékezés folytán már olyan múltbeli élményeket is előhívhat, amelyek akkor, az események sodrában még nem tudatosodtak kellőképpen.

A visszaemlékezés, a levél és a napló tehát egymástól eltérő emlékezési mechanizmusok termékei, egyúttal az ezekben megszólaló narratíva különféle identitások konstruálásához ad alapot. A személyes életút egészéről a kései öregkorban lejegyzett emlékezés kifejezetten az egyéni identitás megalkotását, vagy annak felfedezését hivatott szolgálni. Ez az identitásteremtés azonban utólagos szempontokhoz igazodik:

⁷ FENYŐ István: Francsics Károly: Kis kamorában gyertyát gyújték. (Válogatta és sajtó alá rendezte Vörös Károly). Bp. 1973. 486 l. = Irodalomtörténeti Közlemények 78 (1974) 268–269. Ld. még: Uő: Francsics Károly: Kis kamorában gyertyát gyújték. In: Uő: Figyelő szemmel. Bp. 1976. 43–46.

⁸ Ld. az I. jegyzetet.

tehát a konstruálásra egy már szinte teljesen befutott életpálya zenitjén, az emlékező-képesség ekkor és így adott állapotában kerül sor.⁹

Arra pedig, hogy a naplóíró vagy a visszaemlékezés szerzőjét (esetleg) befolyásoló különféle eszmei hatások miként alakíthatják ki akár egy tárgy utólagos, a naplóban vagy az emlékiratban rögzített képét, saját kutatásaimból tudok egy érdekes példát említeni. 1919-ben a Magyarországi Tanácsköztársaság május 1-jei budapesti ünnepségére a dekorációk készítői átalakították a milleniumi emlékművet is. A Gábrriel arkangyalt tartó oszlopot óriási vörös obeliszkkal fedték le s eléje felállították Marx hatalmas, egészalakos szobrát, egyik oldalán egy vasmunkással, a másikon pedig egy bányamunkással.¹⁰ Lowetinszky János József, Pest vármegye tisztviselője a naplójában viszont így írt a szoborról: „egy óriási Marx és Lenin szobor gipszből”.¹¹ Lowetinszky emlékezését minden bizonnyal a diktatúra propagandája befolyásolta: a Tanácsköztársaság panteonjának főalakja ugyanis Marx volt, utána pedig Engels és Lenin következett.¹² A május 1-jei budapesti ünnepség dekorációival az alkotók Marxot és Lenint méltatták leginkább: Marx két egészalakos, kulcsfontosságú helyeken felállított szobrot kapott, a legtöbb mellszobor (szám szerint hat) Lenint örökítette meg.¹³

Másként írta le viszont a Marxot és a két munkást ábrázoló szobrot Háy Gyula író a *Született 1900-ban. Emlékezések* című emlékiratában, amely 1971-ben jelent meg. Ez esetben érdemes idézni az emlékirat „Nyitány”-át is, amelyben a szerző arról ír, hogy miként alkotta meg e művét: „Természetesen az ilyesféle feljegyzéseknek csak akkor van értelmük, ha olyan szorosan ragaszkodunk a szüntiszta igazsághoz, ahogy arra ember csak képes. Az »Emlékezések« alcímet szó szerint veszem, és csak olyasmint írok le, amire közvetlenül emlékszem. Amit évek múltával el-elfelejttem, az legyen a feledésé.”

Naplót sohasem vezettem, jegyzeteket csak nagyon ritkán készítettem, ami keveset mégis feljegyeztem, azt az utolsó céduláig elvesztettem. Újságot, könyveket, archív anyagot nem használtam. Inkább csúszszanak a tollam alá kisebb hibák, semmint hogy túlmenjek emlékező-képességem korlátain.”¹⁴ A szobor leírása pedig: „fehér gipszből egy óriási Marx, amint a munkást és a parasztot testvéries egyezségben egymáshoz vezeti”.¹⁵ Háy visszaemlékezését

⁹ GYÁNI Gábor: Emlékezés és oral history. In: Uő: Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése. Bp. 2000. 139–140. Ld. még: Uő: A napló, mint társadalomtörténeti forrás. A közhivatalnok identitása. In: Uő: Emlékezés, emlékezet i. m. 145–160.

¹⁰ Ld. erről pl. A proletárforradalom májusi ünnepe. Hatszázezer proletár vonult fel a vörös Budapest utcáin. Vörös Újság 2 (1919) 72. sz. 3. — Ld. még a 16. jegyzetet.

¹¹ Lowetinszky János József naplóját ld. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest-Gyűjtemény B 0910/209/1918–19. B. (Kézirat) sztl. — Az 1919. május 1-jéről szóló feljegyzésekből részleteket közöl: VÖRÖS Boldizsár: Károlyi Mihály tér, Marx-szobrok, fehér ló. Budapest szimbolikus elfoglalásai 1918–1919-ben = Budapesti Negyed 8 (2000) 3–4. sz. 168–170.

¹² Ld. erről: VÖRÖS Boldizsár: Árpád helyett Marx, József főherceg helyett Lenin. Történelmi személyiségek elutasítása és méltatása a Magyarországi Tanácsköztársaság hivatalos jellegű anyagaiban = Történelmi Szemle 41 (1999) 405.

¹³ VÖRÖS Boldizsár: Történelmi hősök, új rendszerek. Emlékszobrok Szovjet-Oroszországban és a Magyarországi Tanácsköztársaságban 1917–1919 = Mozgó Világ 24 (1998) 5. sz. 102., Uő: Károlyi Mihály tér... i. m. 154.

¹⁴ HÁY Gyula: Született 1900-ban. Emlékezések. Bp. 1990. 16. Vö. Julius Hay: Geboren 1900. Erinnerungen. Hamburg 1971. 12.

¹⁵ HÁY Gyula: Született... i. m. 83., vö. Julius Hay: Geboren... i. m. 69., a magyar fordítást az eredeti német szöveg felhasználásával pontosítottam.

befolyásolhatta az átalakított millenniumi emlékművön látható két kép, amelyek, aláírásaik szerint, a „Városi proletariátus”-t és a „Földművelésszegénység”-et ábrázolták, továbbá az ipari munkásság és a parasztság összefogásának a későbbiekben is sokat hangoztatott jelszava is. Mind Lowetinszky, mind Háy szoborleírását figyelemre méltóvá teszi az a tényező, hogy e szobor és ábrázolása nem bírnak különösebb jelentőséggel sem a két szerző pályáján, sem a két szövegben – így nem merülhet fel e leírásokkal kapcsolatban az (önkéntelen vagy szándékos) öngazoló torzítás gyanúja. Ugyanakkor ez az eset azt is jól mutatja, hogy miként lehet egy napló vagy egy emlékirat szerzőjének tévedését más források — itt: újságok tudósításai, a szoborról készült fényképek, filmfelvételek¹⁶ — segítségével felfedezni és, ha a kutatás úgy kívánja, helyesbíteni.¹⁷

A naplók, emlékiratok történelmi forrásokként való felhasználásának problémáit, lehetőségeit kutatva még sokféle vonatkozást lehetne vizsgálni — így pl. a kapcsolódási pontokat a Pierre Nora nevével fémjelzett történeti emlékezetkutatásokkal. Itt csak idézem Nora *Emlékezet és történelem között. A helyek problematikája* című írásának idevágó gondolatait: „A történelmi könyvek közül csak azok *lieu de mémoire*-ok, melyek az emlékezet átalakítására épülnek vagy annak oktatási breviáriumaként lettek összeállítva. [...] Ugyanez a helyzet az emlékiratokkal is, mely nevük révén szintén *lieu de mémoire*-ként tűnhetnek fel. Ugyanígy az önéletrajzok vagy a magánéleti naplók. Egyes könyvek, mint a *Mémoires d'outre-tombe*, a *La vie de Henry Brulard*, a *Journal d'Amiel* egyaránt *lieu de mémoire*-ok, nem azért, mert jobbak vagy nagyobbak, hanem azért, mert az emlékezés egyszerű feladatát egyesítik magára az emlékezetre vonatkozó kérdésfeltevésekkel. Ezt mondhatjuk el az államférfiak emlékiratairól is. Sullytól de Gaulle-ig, Richelieu *Testament*-jától a *Mémorial de Sainte-Hélène*-ig vagy Poincaré *Journal*-jáig. Függetlenül a szövegek különböző értékeitől, a műfajnak megvannak az állandó jegyei és sajátosságai: magában foglalja más emlékiratok ismeretét, a toll embere és a tett embere szerinti megkettőződést, egy egyéni diskurzus kollektív diskurzussal való azonosítását és egy magánérdek beágyazódását az államérdekbe. Megannyi indíték, mely arra kötelez, hogy a nemzeti emlékezet panorámájában *lieu de mémoire*-ként tartsuk számon őket.”¹⁸ — Ugyanakkor nyilvánvaló az is, hogy Francsics Károly emlékiratainak hatalmas anyaga többféle történeti kutatás számára hasznosítható — az újabban elkészült munkák közül most hadd

¹⁶ Ld. a korabeli újságok tudósításait és képanyagát, továbbá a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtárának, a Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma Fényképtárának, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteménye Fotótárának és az Országos Hadtörténeti Múzeum Fotóarchívumának anyagain. Az 1919-es budapesti május 1-jei ünnepségről készített, az átalakított millenniumi emlékművet bemutató képeket is tartalmazó filmhíradót ld. Országos Széchényi Könyvtár, Történeti Interjúk Tára 2238/1. sz. videókazettán, 5. sz.

¹⁷ Vö. ehhez: K. HORVÁTH Zsolt: A lehetséges emlékezésektől a lehetséges történelmekig. Az 1848–49-es emlékezések történeti képe és olvasási dilemmái. In: *Emlékezet, kultusz, történelem. Tanulmányok az 1848/1849-es forradalom és szabadságharc 150. évfordulója alkalmából.* (Szerk. Hudi József—Tóth G. Péter). Veszprém 1999. 7–17. (Akárcsak a Francsics-kutatók, K. Horváth Zsolt is több ízben hivatkozik Vörös Károly írásaira.), KÖVÉR György: Bujálkodástól a nymphomániáig. Freystädter Flóra története. Holmi 13 (2001) 933–952.

¹⁸ PIERRE Nora: *Emlékezet és történelem között. A helyek problematikája* = Aetas 1999. 3. sz. 154–155.

utaljak csak Hudi József és Tóth G. Péter írásaira.¹⁹ Végül, de nem utolsósorban: nem elhanyagolandó szempontként e sorok írójának azt is le kell szögeznie, hogy, véleménye szerint, mind az 1973-as, mind a 2001-es Francsics-kötet kifejezetten élvezetes olvasmány is.

SUMMARY

BOLDIZSÁR VÖRÖS

Days and memories — diaries and memoirs

This treatise was prepared for the 21 September, 2001 introduction of the volume comprising the memoirs of a barber of Veszprém, Károly Francsics (1804-1880) written during the years between 1827 and 1849. First, the author surveys the process how historians of various schools during the 19th and 20th centuries were related to diaries and memoirs as historical sources. Then he comes to the conclusion that the paradigm-shift in sociology took place in the second half of the 20th century, when compositions were no longer understood as the reflection of reality but as a text, which shows how the composer of the text experienced and recorded past. It was during the zenith of his life when Francsics constructed his memoirs based his six-volumed diaries, that served the creation of his own individual identity. For the incessantly self-analyzing Francsics who lived a miserable life, it was the writing that provided him with spiritual freedom and independence.

¹⁹ Ld. pl. HUDI József: Egy kispolgár pályafutása a 19. században. Adatok Francsics Károly veszprémi borbélymester életrajzához. In: Rendi társadalom – polgári társadalom 11. Régi témák, mai kérdések a mentalitástörténetben. A Hajnal István Kör–Társadalomtörténeti Egyesület 1998. évi esztergomi konferenciájának előadásai. (Szerk. Sasfi Csaba). Esztergom 2000. 81–88. — TÓTH G. Péter: Otthon és külvilág. Magánélet és nyilvánosság egy veszprémi polgár szemével. (Dokumentumok a Laczkó Dezső Múzeum Adattárából) = A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 21. Veszprém 2000. 139–156.

*Francsics
Károly
visszaemlékezései*

